

Ludmila Trunečková

Zákon o ČTK: transformace na půli cesty

Vývoj vztahů mezi politickou
a mediální sférou v 90. letech
20. století

KAROLINUM

Zákon o ČTK: transformace na půli cesty

Vývoj vztahů mezi politickou a mediální sférou v 90. letech 20. století

Ludmila Trunečková

Recenzovali:

prof. PhDr. Danuša Serafínová, Ph.D.

PhDr. Pavel Večeřa, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum

Redakce Alena Jirsová

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova v Praze, 2015

© Ludmila Trunečková, 2015

ISBN 978-80-246-3073-1

ISBN 978-80-246-3087-8 (online : pdf)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2016

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Úvod	9
1. Československá tisková kancelář před rokem 1989, agentura zpravodajským orgánem státu	13
1.1 Zákon o ČTK	14
1.2 Definování pozice agentury a základních zpravodajských činností	14
1.3 Agentura v roli oficiálního informačního orgánu	20
1.4 Řízení agentury: ústřední ředitel a ředitel pro Slovensko	23
1.5 Ekonomická vazba na státní rozpočet	26
1.6 Vnější prostředí	27
1.6.1 Jiné československé či na Československo specializované tiskové agentury	27
1.6.2 Mezinárodní postavení ČTK	29
2. ČTK po roce 1989, první novela zákona ještě změnu statutu nepřinesla	31
2.1 Začátek odpoutávání se od starých pořádků	31
2.2 První pokus změnit zákon o ČTK se nezdařil (jaro 1991)	35
2.2.1 Novela měla odstranit dosavadní asymetrický model	36
2.2.2 Novela navrhovala úpravu vztahu agentury a státu	41
2.2.3 Agentura podřízená vládě, nebo parlamentu?	47
2.3 Čtvrtstoletí starou normu se podařilo novelizovat až na druhý pokus (léto 1991)	51
2.3.1 Československá tisková kancelář zůstala agenturou státní (1991–92)	53
2.3.2 Federalizace agentury se v ČTK připravovala už na sklonku 60. let 20. století	57
2.3.3 Z první polistopadové normy nezmizela povinnost vydávat oficiální prohlášení	61

2.3.4 Výsledek „boje o pomlčku“ v agenturní praxi: ze signatury ČTK se stala ČSTK	62
2.3.5 Bratislava přijetí zákona č. 310/1991 Sb. přivítala	62
2.3.6 SNR byla v přijetí zákona o republikové agentuře rychlejší	63
2.3.7 Signatura ČSTK zanikla dřív než federace	65
3. Vznik České tiskové kanceláře. ČNR přijala zákon bez souhlasu vlády (1992)	67
3.1 Změna statutu a názvu agentury	67
3.1.1 Změna statutu: ČTK přestává být tiskovou agenturou státu, počítá se s její privatizací	67
3.1.2 Změna názvu: návrat historické signatury ČTK	71
3.2 Redefinování předmětu činnosti	72
3.2.1 Nové zadání: být nestranným zprostředkovatelem informací	72
3.2.2 Poprvé v historii nemusela být ČTK oficiálním zdrojem	75
3.2.3 Poslanci zakázali agentuře provozovat rozhlasové a televizní vysílání	77
3.3 Konstrukce a působnost nového kontrolního orgánu: Rada ČTK získala pravomoc jmenovat ředitele agentury	81
3.4 Finanční zdroje	84
3.5 ČNR přijala návrh zákona o ČTK, vláda ho zásadně odmítla	86
4. Volba první Rady ČTK ukázala na slabiny zákona (1993)	89
4.1 Jak se volila první Rada ČTK	90
4.2 Reakce médií na vznik kontrolního orgánu	94
4.3 Jak se volí agenturní kontrolní orgány (případně ředitelé) v sousedním zahraničí	97
4.4 Problematická ustanovení ke konstrukci Rady ČTK a jejím kompetencím	99
4.4.1 Problematická je volba jen Poslaneckou sněmovnou	99
4.4.2 Chybí přesnější vymezení funkcí, jejich neslučitelnosti či návaznosti	101
4.4.3 Způsob odměňování radních zpochybňuje jejich nezávislost	103
4.4.4 Koncept laické rady vs. kompetentnost a kompetence	105
5. Jediný pokus o novelizaci zákona o ČTK vyvolalo redakčně zpracované prohlášení prozatímního ředitele BIS (1995)	108
5.1 Realie příběhu zkráceného prohlášení BIS	108
5.2 Iniciativa vlády	110

5.3 Média vnímala kritiku práce ČTK a úvahu o novelizaci zákona jako ohrožení nezávislosti agentury	113
5.4 Předmět činnosti tiskové agentury se zaměřením na zprostředkování oficiálních prohlášení v mezinárodním srovnání	118
6. Zatímco první Rada ČTK změnu statutu odmítala, druhá otevřela diskusi o dokončení transformace agentury (1998)	121
Závěr	128
Summary	131
Přílohy	132
Přehled použitých pramenů a literatury	152

Úvod

Od přijetí zákona o České tiskové kanceláři uplynulo už více než 20 let, ale na rozdíl od legislativy upravující fungování tuzemských médií veřejné služby – České televize a Českého rozhlasu – nebyl zákon č. 517/1992 Sb. dosud ani jednou novelizován. Přitom právě tato právní norma, jak je zřejmé ze znění zákona i důvodové zprávy k němu, měla být jako jediná řešením provizorním a měla umožnit pokračování procesu transformace tiskové agentury.

Práce s názvem *Žákon o ČTK: transformace na půli cesty* si klade za cíl zdokumentovat a popsat na příkladu tvorby institucionální legislativy a její následné aplikace, jak se v 90. letech 20. století vyvíjel vztah mezi politikou a mediální sférou, jak se proměňoval vztah Československé, respektive České tiskové kanceláře a státu.

Pro československý mediální systém byla po dlouhá desetiletí typická existence státem (vládou) kontrolované Československé tiskové kanceláře. Ani první polistopadová novela, zákon č. 310/1991 Sb., projednávaná nadvakrát na jaře a v létě, ještě zásadní změnu nepřinesla. Odstátnění ve smyslu zpřetrhání vazeb na výkonnou moc umožnilo až o rok později zřízení České tiskové kanceláře, která jako nástupkyně někdejší Československé tiskové kanceláře dostala poprvé v historii šanci vyvíjet se nezávisle na výkonné politické moci.

Monografie se orientuje výlučně na jednu ze základních oblastí výzkumu mediální komunikace, a to na zkoumání vlivu politické sféry na média, na vytváření legislativního rámce, na proces nastavování regulačních podmínek pro činnost národní tiskové agentury. Zachycuje, jak se vyvíjely názory nové politické reprezentace moci výkonné, ale zejména moci zákonodárné, poslanců československého Federálního shromáždění, České národní rady a zčásti i Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, na roli tiskové agentury, na definování jejích zpravodajských

povinností vůči státním orgánům a ústavním činitelům. Zjišťuje, jak v okamžicích dějinných zvratů, zkoncentrovaných do tří roků na přelomu 80. a 90. let, přispěli politici – ať už jako předkladatelé návrhů zákonů, jako jejich oponenti či účastníci parlamentních rozprav – k formulování nových vztahů mezi tiskovou agenturou a státními orgány a k jejich postupnému rozvolňování.

Periodizace sledovaného období se odvíjí od procesu tvorby a projednávání jednotlivých norem. Přestože šlo o mediální zákony, prioritní potřebou při jejich přijímání bylo vždy řešení naléhavých společenských témat souvisejících s konkrétní politickou situací, s transformací společnosti a s rozpadem společného státu.

První kapitola představuje jistý prolog k vlastnímu tématu, překračuje časově vymezený úsek a připomíná jako výchozí stav konec 80. let s pevně ukotvenou pozicí státní tiskové agentury v silně centralizovaném mediálním systému předlistopadového Československa, danou zákony o Československé tiskové kanceláři (č. 123/1965 Sb.) a o její působnosti na Slovensku (č. 135/1965 Sb.).

Druhá zaznamenává složitou a kompromisy naplněnou cestu k novelizaci staré normy, cestu motivovanou úsilím odstranit asymetrický model vnitřního uspořádání federální agentury a ústící ve schválení československého zákona č. 310/1991 Sb. a slovenského zákona č. 81/1992 Sb.

Třetí kapitola přibližuje proces přijímání průlomové normy č. 517/1992 Sb., která umožnila vznik České tiskové kanceláře.

Předmětem dalších dvou kapitol je pak aplikace aktuální právní normy na příkladě volby první Rady ČTK (1993) a pokusu vlády vrátit do zákona povinnost zveřejňovat oficiální prohlášení v plném znění, a redefinovat tak úlohy tiskové agentury (1995).

Poslední část rekapituluje postoje zákonodárců a členů kontrolního orgánu k případné změně statutu, respektive k případné privatizaci agentury. Téma je časově vztažené k druhé Radě ČTK (1998), byť prolíná celými 90. lety.

Metodou práce je historický výklad proměny právního rámce ve sledovaném období a deskripce vlivu politické sféry, uplatněného při stanovování nových regulačních podmínek pro fungování sféry mediální, reprezentované národní tiskovou agenturou.

Hlavní osa výkladu je chronologická a je prokládána analytickými pasážemi, které se převážně opírají o komparaci legislativy, případně o teoretické otázky související se specifickým postavením tiskové agentury v mediálním systému. V této rovině práce přirozeně vychází z odborné literatury domácí i zahraniční provenience.

Ke komparaci se zahraničními právními normami byly nejčastěji voleny jako nejbližší příklady agentury sousedních zemí: Deutsche Presse-Agentur (DPA), Austria Presse Agentur (APA), Polska Agencja Prasowa (PAP) a Tlačová agentúra Slovenskej republiky (TASR), výjimečně i jiné. Vzhledem ke společné minulosti se z nich logicky nejvíc pozornosti dostává slovenské tiskové agentuře (TK SR, TASR).

Jako historická monografie vychází práce především ze studia pramenného materiálu, předloh legislativních návrhů, zpráv či usnesení sněmovních výborů, sněmovních tisků, stenografických záznamů rozpravených zasedání československého Federálního shromáždění, České národní rady a Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, dnes dostupných v elektronické podobě ve Společné česko-slovenské parlamentní digitální knihovně. Finální znění přijatých zákonů je v práci citováno z tištěných Sbírek zákonů ČSSR, respektive ČSFR/ČR/SR.

Práce se opírá také o záznamy jednání, usnesení a programová prohlášení vlád, federální i české. Dokumenty jsou v elektronické verzi dostupné v archivu na oficiálních stránkách vlády.

Z výročních zpráv o činnosti a hospodaření České tiskové kanceláře, od roku 1994 každoročně předkládaných Poslanecké sněmovně, byly využity zejména zprávy o činnosti Rady ČTK.

Mimořádně cenná byla rovněž korespondence, jakož i další dosud nepublikované rukopisné interní materiály ČTK a zápisy z jednání jejího vedení, které se autorce podařilo získat do vlastního archivu. Vztahují se nejen k začátku 90. let, ale i ke konci let 60., kdy se poprvé uvažovalo o federalizaci agentury.

Další zdroj představovalo agenturní parlamentní zpravodajství uložené v elektronickém archivu ČTK a zpravodajské či publicistické texty související s tématem a publikované v českém periodickém tisku (například Mladá fronta Dnes, Rudé právo/Právo, Lidové noviny, Svobodné slovo, Český deník).

Vzhledem k tomu, že text práce je výsledkem víceletého bádání a dlouhodobého zájmu o oblast agenturní žurnalistiky, našly v ní uplatnění i dříve získané informace z nesčetných setkání, ať už v ČTK či na jiných fórech. Odkazuje rovněž na některé z dřívějších autorčiných publikací a příspěvků přednesených na konferencích nebo zveřejněných v odborném a denním tisku.

Přes snahu uvádět jednotně v autorském textu při prvním užití plný název subjektu a v závorce jeho zkratku (a dále pak pracovat už jen se zkratkou) není tento standardní postup důsledně dodržen právě v případě Československé a České tiskové kanceláře. A to proto, že

Československá tisková kancelář signovala své zpravodajství ČTK, ale po jistou dobu i ČSTK. Zkratka ČTK navíc značí i Českou tiskovou kancelář a zkratka ČSTK znamenala nejen signaturu celostátní československé agentury, ale po několik desetiletí se jí podepisovalo také agenturní zpravodajství vydávané na Slovensku. Tam, kde to není např. podle periodizace jednoznačné a mohlo by dojít k záměně, dostává kvůli srozumitelnosti přednost doslovný název agentury. Podobně je tomu v pasážích s vyšší frekvencí výskytu zkratk.

V citacích z parlamentních stenoprotokolů nebo i z jiných dokumentů se vyskytují rozličné a dobově podmíněné termíny, označující například masová média jako prostředky masové informace a propagandy, hromadné sdělovací či informační prostředky. Pro média veřejné služby se v politickém a mediálním diskursu v 90. letech hojně užívalo adjektivum veřejno-právní, veřejněprávní či veřejnoprávní.

Vzhledem k počátečnímu období, které se vztahuje k existenci společného československého státu a charakterizuje ho česko-slovenské hledání či střetávání se nad podobou budoucího uspořádání vztahů v rámci celostátní agentury, padlo rozhodnutí nepřekládat pasáže citované ze slovenských zdrojů. Česko-slovenská polemika či česko-slovenský dialog vedené v národních jazycích nikterak nesnižují srozumitelnost textu, naopak podtrhují autentičnost jednotlivých vyjádření.

V Praze 5. prosince 2014

Ludmila Trunečková

1. Československá tisková kancelář před rokem 1989, agentura zpravodajským orgánem státu

Československá tisková kancelář (ČTK) reprezentovala před rokem 1989 spolu s Československým rozhlasem (ČsRo) a Československou televizí (ČST) státní sdělovací prostředky Československé socialistické republiky (ČSSR). Ve vztahu k ostatním tuzemským sdělovacím prostředkům¹ plnila úlohu centrálně řízené celostátní instituce, která jim za úplaty poskytovala operativní zpravodajské informace o dění na území státu a v zahraničí v podobě textového a obrazového (fotografického) servisu.

ČTK tehdy naplňovala všechny znaky státní tiskové agentury,² pro něž je charakteristické, že:

- jsou zřizovány zvláštním zákonem (1.1),
- zákon definuje jejich základní pozici v mediálním systému, vztah ke státním orgánům a náplň činnosti (1.2),
- kromě standardních zpravodajských úkolů figurují v zákoně navíc povinnosti typické pro oficiální informační orgán (1.3),

1 Kromě Čs. rozhlasu a Čs. televize poskytovala servis periodickému tisku, zejména redakcím celostátních a krajských deníků. Abonování agenturního zpravodajství bylo podmíněno i technicky, transmise se uskutečňovala po pronajatých pevných linkách, tzv. dálkopisným okruhem. Viz Bayer, Miloš, Englický, Jaroslav a Suchánek, Miloslav. *Sdělovací technika ve zpravodajství*. Praha: SPN, 1979.

Od poloviny r. 1988 se postupně začaly ústřední redakce napojovat na počítačový systém ČTK. Technická bariéra padla definitivně až počátkem 90. let 20. stol. a Hanácké noviny v Olomouci začaly jako první menší regionální redakce a jako vůbec první agenturní klient přijímat slovní zpravodajský servis ČTK díky satelitnímu přenosu. Tím historickým datem se stal 16. prosinec 1992, přenos pro ČTK zajišťovala francouzská společnost Polycom. Fotografie začala ČTK odběratelům dopravovat satelitem zhruba o rok později, první distribuce obrazového materiálu prostřednictvím satelitního přenosu se datuje 26. lednem 1994. Viz Majstr, Jiří, Richter, Jaroslav, Řeháková, Hana, Trunečková, Ludmila a Veselý, Dušan. *ČTK včera, dnes a zítra*. Praha: ČTK, 1998, s. 21.

2 Hlaváčková, Svetlana. *Agentúrna žurnalistika*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2001, s. 50–51, nebo Trunečková, Ludmila. *Tiskové agentury*. Praha: Karolinum, 1997, s. 41–43.

- výkonná moc, zpravidla vláda, rozhoduje o nejdůležitější z personálních otázek, obsazení funkce ředitele, vládě je ředitel odpovědný (1.4),
- rozpočet agentury je součástí státního rozpočtu (1.5).

1.1 Zákon o ČTK

Postavení a působnost ČTK v období před listopadem 1989 upravoval zákon č. 123 ze dne 12. listopadu 1965 o Československé tiskové kanceláři (dále jen zákon č. 123/1965 Sb.),³ postavení ČTK na Slovensku zákon č. 135 Slovenské národní rady ze dne 16. prosince 1965 o působnosti Československé tiskové kanceláře na Slovensku (dále jen zákon č. 135/1965 Sb.).⁴

De iure tak byl v 60. letech 20. století založen a de facto zhruba čtvrt století existoval asymetrický model, kdy na území ČSSR jako součást celostátně řízené Československé tiskové kanceláře působila ČTK pro Slovensko, která plnila funkci slovenského národního a regionálního zpravodajského orgánu. V Česku takový útvar chyběl, ale nebyl postrádán, jelikož veškeré zpravodajské povinnosti zajišťovala přímo celostátní agentura.

O narovnání či odstranění této asymetričnosti usilovala počátkem 90. let 20. století novela zákona, která předjímala budoucí existenci Československé tiskové kanceláře jako trojjediné zpravodajské instituce – federální a dvou národních tiskových agentur – české a slovenské (podrobněji viz kap. 2). Definitivně ale byla tato nerovnost odstraněna až s rozpadem Československa a vznikem dvou samostatných států s jejich národními agenturami (podrobněji viz kap. 3).

1.2 Definování pozice agentury a základních zpravodajských činností

Zákon č. 123/1965 Sb. v § 1 definoval ČTK jako zpravodajský orgán státu. „Československá tisková kancelář je zpravodajským orgánem

3 Zákon přijatý Národním shromážděním ČSSR nabyl účinnosti 1. 1. 1966. Novelizován byl třikrát. Dílčí úpravu přineslo zákonné opatření č. 1/1967 Sb., o změnách v organizaci a působnosti některých ústředních orgánů (podrobněji viz 1.4) a také zákon č. 42/1980 Sb., o hospodářských stycích se zahraničím. Poslední novele, zákonu č. 310/1991 Sb., je věnována samostatná kap. 2.

4 Zákon nabyl účinnosti rovněž 1. 1. 1966.

Československé socialistické republiky,“⁵ který zajišťuje všestranné informace o domácích i zahraničních událostech.

Organizační řád agenturu charakterizoval tak, že „ČTK je oficiální státní tisková agentura Československé socialistické republiky s celo-státní působností. Jejím úkolem je zajišťovat zpravodajství o událostech v ČSSR i v zahraničí“.⁶ Nad rámec znění legislativní normy interní dokument konstatoval, že ČTK „veškerou svou činnost uskutečňuje pod vedením Komunistické strany Československa“.⁷ Zákon v této ani v žádné jiné souvislosti stranické orgány obecně a Komunistickou stranu Československa (KSČ) konkrétně ani jednou nezmínil, de iure byla agentura podřízena vládě.

Výjimečné postavení agentury v domácím mediálním systému zdůrazňovali v různých obdobích vývoje československé společnosti jak autoři starší novinovědné literatury, tak autoři současní.

Slavoj Haškovec odvozoval v 80. letech 20. století ve vysokoškolské učebnici, schválené českým Ministerstvem školství pro studijní obor žurnalistika, výjimečnost postavení agentury od skutečnosti, že „agenturní zpravodajství působí přímo v jádru žurnalistických funkcí PMIP (prostředků masové informace a propagandy – v dobové terminologii označení pro masová média – pozn. aut.) a sehrává v oboru operativního zpravodajství vůči ostatním PMIP klíčovou politicko-orientační úlohu“.⁸

Za specificky významné přitom považoval to, „že tisková agentura je schopna vykonávat tuto usměrňující úlohu zevnitř systému PMIP (zevnitř je tučně zvýrazněno – pozn. aut.), tj. obsahově a ideově orientovat působení PMIP jako celku, rozhodujícím způsobem formovat zpravodajskou politiku, kterou systém realizuje. (...) Zde je také jeden z důvodů, proč v socialistických zemích jsou hlavní tiskové agentury od počátku formovány jako centrální, politicky řízené instituce“.⁹

5 Zákon č. 123 ze dne 12. listopadu 1965 o Československé tiskové kanceláři. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1965, částka 51, s. 705.

6 ČTK. *Organizační řád*. Praha: ČTK, 1981, s. 3. Dokument vydaný v březnu 1981 na základě zákonů č. 123/1965 Sb. a č. 135/1965 Sb. určoval organizační strukturu agentury, působnost jednotlivých úseků a vnitřní systém řízení. Byl závazný pro všechny zaměstnance a vedoucí pracovníci jednotlivých úseků byli povinni s řádem do měsíce po jeho vydání seznámit všechny pracovníky, noví se s ním měli seznamovat při přijímání do pracovního poměru.

7 Ibid.

8 Haškovec, Slavoj. *Základy teorie agenturního zpravodajství*. Praha: Nakladatelství a vydavatelství Novinář, 1983, s. 99. Titul obsahuje podrobnější popis dobové podmíněného a z marxisticko-leninské teorie vycházejícího konceptu postavení tiskové agentury v mediálním systému.

9 Ibid., s. 98.

Kolektiv autorů, který pod vedením Iva Štolce rovněž v 80. letech 20. století v návaznosti na Haškovcovu učebnici zpracoval interní titul určený pro potřebu vzdělávání pracovníků Československé tiskové kanceláře, uvádí v kapitole věnované zásadám práce zpravodaje v politické redakci, což bylo dobové označení pro domácí redakci ČTK, že „svým ústředním postavením v systému prostředků masové informace agenturní zpravodajství ovlivňuje i volbu tematických proporcí v ostatních sdělovacích prostředcích“.¹⁰

Autorský kolektiv *Dějiny českých médií* Petr Bednařík, Jan Jirák a Barbara Köpplová z Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze v kapitole věnované liberalizaci médií a veřejného života v období od druhé poloviny 50. let 20. století do roku 1969 konstatoval, že „významné postavení v centralizovaném a vertikálně strukturovaném modelu sdělovacích prostředků budovaném v socialistickém Československu hrála Československá tisková kancelář (ČTK) jako klíčová organizace sběru a zpracování zpravodajských informací“.¹¹ Připomněl rovněž, že „ČTK byla součástí mediální politiky KSČ a sloužila československým médiím v podstatě jako monopolní zdroj informací o dění v zahraničí“.¹²

Jako výsadní označili postavení ČTK v oblasti zpracování informací, jejich šíření a obchodu s nimi v pozdějších letech, v letech normalizace a v kontextu tématu mocenské kontroly informačních zdrojů také autoři *Dějiny českých médií 20. století* Jakub Končelík (Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze), Pavel Večeřa (Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně) a Petr Orság (Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci).¹³

Hlavní předmět a náplň agenturní činnosti obsahoval § 2 zákona, podle něhož:

„Československá tisková kancelář

a) obstarává a zpracovává politické, hospodářské, kulturní, sportovní a jiné zpravodajství slovem i obrazem z Československé socialistické republiky i ze zahraničí,

b) dodává na základě smluv zpravodajský materiál československému tisku, Československému rozhlasu, Československé televizi, státním

10 Kolektiv autorů pod vedením Iva Štolce. *Doplňkové studijní texty agenturního novinářství*. Praha: ČTK, 1986, s. 7.

11 Bednařík, Petr, Jirák, Jan a Köpplová, Barbara. *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 295.

12 *Ibid.*, s. 296.

13 Končelík, Jakub, Večeřa, Pavel a Orság, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 211.

i jiným orgánům, jakož i zpravodajským agenturám, tisku, rozhlasu, televizi a jiným organizacím v zahraničí.“¹⁴

Dalšími povinnostmi vyplývajícími ze zákona bylo, že agentura:

„d) vydává a rozšiřuje v češtině, slovenštině a v jiných jazycích zpravodajské a informační materiály slovem a obrazem, zpravodajské publikace a časopisy v Československé socialistické republice i v zahraničí,

e) plní další úkoly v souvislosti s propagací mezinárodní spolupráce v oblasti ekonomiky, vědy, techniky, kultury a cestovního ruchu, a v dohodě s ministerstvem zahraničního obchodu i v oblasti obchodu.“¹⁵

Zatímco zákon v § 3 odst. 1 písm. a) obsahoval v obecné rovině formulaci, že ČTK k zajištění své činnosti „spolupracuje se státními orgány, s hospodářskými, společenskými, kulturními a vědeckými organizacemi i jinými institucemi, které poskytují Československé tiskové kanceláři včasné a úplné informace pro zpravodajské účely“,¹⁶ interní *Organizační řád* uváděl konkrétně mezi předpoklady agenturní činnosti, že ČTK k plnění svých úkolů zejména „spolupracuje s orgány Komunistické strany Československa, Komunistické strany Slovenska, předsednictva vlády ČSSR, ČSR a SSR, Federálního shromáždění, České národní rady, Slovenské národní rady, s ústředními úřady, ministerstvy, s organizacemi národní fronty a dalšími socialistickými organizacemi, které poskytují ČTK včasné a úplné informace pro zpravodajské a propagační účely a všestrannou účinnou pomoc při plnění jejích úkolů“.¹⁷

V souladu se zněním § 3 odst. 1 písm. b) agentura zřizovala síť odborček, zpravodajů a informátorů na území ČSSR a v zahraničí. Poslední publikovaný údaj o rozsahu vlastní zpravodajské sítě v zahraničí, který patří v odborné literatuře k nejužívanějším konvenčním kritériím při klasifikaci tiskových agentur,¹⁸ se z předlistopadového období váže k 1. lednu 1986. K tomuto termínu měla ČTK stále zahraniční zpravoda-

14 Zákon č. 123 ze dne 12. listopadu 1965 o Československé tiskové kanceláři. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1965, částka 51, s. 705.

15 Ibid. Kromě ČTK existovala v Československu před r. 1989 ještě Tisková agentura Orbis (od r. 1977), zaměřená na působení do zahraničí. Neoficiálně vyvíjela (od konce r. 1988) na území Československa činnost Východoevropská informační agentura (VIA) s kontakty do ciziny a na dení v tehdejší ČSSR se zaměřovala rovněž agentura Palach Press, působící od poloviny 70. let ve Velké Británii – o všech podrobněji viz 1.6.1.

16 Zákon č. 123 ze dne 12. listopadu 1965 o Československé tiskové kanceláři. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1965, částka 51, s. 705.

17 ČTK. *Organizační řád*. Praha: ČTK, 1981, s. 5.

18 Podrobněji o kritériích diferenciace tiskových agentur viz Pürer, Heinz a Raabe, Johannes. *Medien in Deutschland (Presse)*. München: Ölschläger, 1994, s. 45–46, Hlavčáková, Svetlana. *Agentúrna žurnalistika*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2001, s. 45–49, nebo Trunečková, Ludmila. *Tiskové agentury*. Praha: Karolinum, 1997, s. 21–45.

je ve 20 zemích: v Afghánistánu, Belgii, Bulharsku, Číně, Francii, Indii, Itálii, Jugoslávii, na Kubě, v Libanonu, Maďarsku, NDR, NSR, Polsku, Rakousku, Rumunsku, SSSR, USA, Velké Británii a Vietnamu.¹⁹

Přestože se další autoři²⁰ v podobě agenturní zpravodajské sítě nepatrně rozcházejí, což může odpovídat rozpětí let, ke kterým se jejich informace vztahují, shodují se, že žádný jiný sdělovací prostředek v tehdejší Československu neměl tak širokou síť zpravodajů ve světě jako právě národní agentura. Rozsah vlastní zpravodajské sítě ČTK v zahraničí na sklonku 80. let byl zhruba sedminásobně větší než je aktuální stav (tři země v roce 2014).

Mezinárodní redakce, což bylo dobové označení pro zahraniční redakci, vydávala v 80. letech denně cca 80–110 textových zpráv pro sdělovací prostředky a zhruba 40–60 zpráv pro vnitřní informaci.²¹ Selektaci informací a diverzifikaci servisů dokonce do čtyř kategorií předepisoval *Organizační řád*:²²

- „běžné zpravodajství ze zahraničí pro použití ve všech sdělovacích prostředcích a pro potřeby zainteresovaných institucí,²³
- zvláštní zpravodajství pro informaci šéfredaktorů hlavních sdělovacích prostředků a vedoucích představitelů vybraných stranických, státních a veřejných orgánů,²⁴

19 Kolektiv autorů pod vedením Iva Štolce. *Doplňkové studijní texty agenturního novinářství*. Praha: ČTK, 1986, s. 16. Zpravodajové zpravidla sídlili v hlavním městě (výjimkou byl např. New York jako sídlo OSN) a v každé zemi působil jeden člověk (výjimkou byla Moskva se 2–3 lidmi).

20 Haškovec uvádí navíc ještě Alžír. Viz Haškovec, Slavoj. *Přehled základních údajů o Československé tiskové kanceláři*. Praha: SPN, 1982, s. 20. Bednařík, Jirák a Köpplová připomínají faktický monopol ČTK na informace ze zahraničí a stále zastoupení uvádějí ve 22 městech. Oproti Štolcovi mají navíc rovněž Alžír a ještě Mexico City. Viz Bednařík, Petr, Jirák, Jan a Köpplová, Barbara. *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 347.

21 Kolektiv autorů pod vedením Iva Štolce. *Doplňkové studijní texty agenturního novinářství*. Praha: ČTK, 1986, s. 15.

22 ČTK. *Organizační řád*. Praha: ČTK, 1981, s. 40.

23 Běžnému zpravodajství určenému ke zveřejnění se v agenturní praxi říkalo bílé zpravodajství. Termín bílá zpráva se jako žargon občas používá dodnes, byť už se zprávy netřídí a nezpracovávají podle příjemce, rozumí se jím hotová zpráva rozvíjející předchozí stručné flešovitě informace a nemající na rozdíl od ostatních formátů textových zpráv zvláštní pojmenování. Viz Stejskal, Jan. *Agentura a její zpravodajství*. 4. vyd. interního textu. Praha: ČTK, 1998, s. 10.

24 Ibid. Zpravodajství jen pro informaci se v agenturní praxi označovalo jako modré, údajně se prý ještě v 60. letech 20. stol. tisklo na modrém papíře. Ostatně v barvách se nehovořilo jen o zpravodajství, bílý a modrý se říkalo i editorovi, směnaři vydávajícímu příslušný servis, jehož obsahem byly překlady ze zahraničního tisku s tzv. citlivými zprávami o socialistických zemích. Vycházely šestkrát týdně cyklostylovanou formou ve formátu A4 pod názvem Zahraniční aktuality a Příloha zahraničních aktualit.

- neveřejné zpravodajství pro úzký okruh vedoucích stranických a státních činitelů,²⁵
- zvláštní tajné zpravodajství pro vyčleněný okruh vysokých stranických činitelů.²⁶

Ukázky rozdílného zpracování událostí určeného ke zveřejnění na straně jedné a pro informaci omezeného okruhu odběratelů na straně druhé zpřístupnila sama ČTK, respektive její internetové České noviny k desátému výročí 17. listopadu 1989. Kronika modrého zpravodajství 1988–1989 obsahovala výběr z monitoringu zahraničních, zejména západních sdělovacích prostředků. Ze zahraničních agentur to byly např. Agence France-Presse (AFP), Associated Press (AP), Deutsche Presse-Agentur (DPA) a Reuter, které referovaly o pěti událostech: shromáždění na Škroupově náměstí při příležitosti Dne lidských práv v prosinci 1988, Palachově týdnu v lednu 1989, únorovém soudu s Václavem Havlem, manifestu Několik vět a neoficiálním shromáždění k 28. říjnu 1989 na Václavském náměstí. Průvodní text zveřejněný s titulkem Každá zpráva na světě je vlastně nejdřív tajná zevrubně popisoval praxi z let 1948–1989, kdy „nebylo úkolem ČTK jen zprávy vytvářet a šířit, ale i filtrovat a zadržovat pro vyvolené“.²⁷

„Tvorba tajných informačních bulletinů, ať to byly modré zprávy, téčka nebo separáty, byla tehdy v ČTK stejně absurdní, jak absurdní byla situace v celém státě. Texty západních novinářů a komentátorů, které v informačním režimu ČTK podléhaly vysokému utajení, si kdokoli mohl poslechnout doma u rozhlasového přijímače, pokud na něm chytil ‚svobodku‘. Ještě podivnější byla skutečnost, že o tom, co se kterému vysokému stranickému funkcionáři dostane na stůl, rozhodovali směnaři a občas i řadoví redaktoři ČTK. Na jejich vůli totiž bylo rozhodnutí, kterému stupni utajení ta která informace podléhá. Jen v případě velkého

25 Tzv. téčka určená pro několik desítek nejvyšších představitelů KSČ a státu přinášela ze zahraničí, zejména ze západních sdělovacích prostředků, výběr tzv. citlivých zpráv o ČSSR, SSSR a dalších socialistických zemích, o ekonomických či ekologických problémech, o zdravotním stavu nejvyšších stranických a státních představitelů, o disidentech. Uvedeno v rozhovoru autorky s Petrem Holubcem, šéfredaktorem slovního zpravodajství ČTK, v dubnu 1996.

26 Zvláštní tajné zpravodajství se označovalo jako separáty. Nevydávalo se denně ani jinak pravidelně, pouze ad hoc. Jeho obsahem byly „útoky“ na vedoucí představitele socialistických zemí. Kvůli utajení se zprávy nesměly psát na počítačích, které se v ČTK k tvorbě zpravodajského servisu používaly od konce 70. let 20. století. Adresátům, kterými byli členové politbyra, rozvážel kopie textu psaného na psacím stroji prověřený řidič. Uvedeno v rozhovoru autorky s Petrem Holubcem, šéfredaktorem slovního zpravodajství ČTK, v dubnu 1996.

27 Každá zpráva na světě je vlastně nejdřív tajná. Kronika modrého zpravodajství 1988–89. *České noviny* [online]. [cit. 1999-11-19]. Dostupné z: <http://www.ceskenoviny.cz/1989/tajne/>.

váhání nebo slabých nervů se šel redaktor poradit se svým četkařským šéfem,“ konstatovaly České noviny.²⁸

Z domova, z celé federace, vyprodukovala agentura denně průměrně kolem 80 stran politického, ekonomického a kulturního zpravodajství.²⁹ Regionální redakce měla ve všech sedmi českých a moravských krajských městech: v Brně, Českých Budějovicích, Hradci Králové, Ostravě, Plzni, Praze a v Ústí nad Labem. V některých krajích byly navíc zřízeny ještě oblastní pobočky, např. v Karlových Varech, Liberci, v tehdejších Gottwaldově/dnes Zlíně či v Olomouci. Zpravodajství o dění na Slovensku nepřicházelo z krajských redakcí sídlících v Banské Bystrici, Bratislavě a Košicích a redakcí oblastních dislokovaných v Nitře, Žilíně, Prešově, Starém Smokovci a v Trenčíně³⁰ do pražského ústředí přímo. ČTK v Praze získávala slovenský servis z Bratislavy a vybírala z něho zprávy celostátního významu, včetně sportovního dění. Sportovní servis pak vydávala jednak pro domácí odběratele (ve všední dny průměrně 30–40 stran, ve dnech s bohatším sportovním programem téměř dvojnásobek),³¹ ale pracovala s ním podobně jako v případě politického, ekonomického a kulturního zpravodajství i redakce pro zahraničí. Bratislavská redakce pak pro své odběratele na Slovensku přijímala z pražského ústředí zpravodajství o dění v Čechách a na Moravě a ve světě.

1.3 Agentura v roli oficiálního informačního orgánu

K úkolům tiskové agentury vyplývajícím ze zákona patřily nad rámec univerzálně přijímaných činností³² také aktivity typické pro státní agen-

²⁸ Ibid.

²⁹ Haškovec, Slavoj. *Přehled základních údajů o Československé tiskové kanceláři*. Praha: SPN, 1982, s. 12. Slovní zpravodajská produkce ze sklonku 80. let je uložena v elektronickém archivu Infobanky ČTK (fondy 88 a 89). Vstup do ní je podmíněn uživatelským jménem a heslem, získaným na základě smluvního vztahu. Odkaz <https://ib.ctk.cz> uváděný v práci u agenturních zpráv proto jen naznačuje cestu ke zdroji.

³⁰ Ibid., s. 13 a 35.

³¹ Ibid., s. 12.

³² Srovnej v obecné rovině velmi podobné zadání zpravodajských úkolů tiskové agentury v mezinárodních dokumentech. V konvenci VS OSN „má za účel pravidelně získávat a rozesílat zpravodajský materiál“ (The United Nations' Bulletin, New York, 1. 6. 1949, citováno podle Haškovec, Slavoj. *Základy teorie agenturního zpravodajství*. Praha: Nakladatelství a vydavatelství Novinář, 1983, s. 113) či ve studii Les Agences télégraphiques d'information je předmětem činnosti „vyhledávání zpráv a obecněji aktuálních dokumentů zaměřených ryze fakticky“ (UNESCO, Paříž, 1953, citováno podle Haškovec, Slavoj. *Základy teorie agenturního zpravodajství*. Praha: Nakladatelství a vydavatelství Novinář, 1983, s. 114).